

بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی در شهر تهران

دکتر سعید وصالی^۱، محمد مهدی توکل^۲

چکیده

سرمایه اجتماعی از مهمترین مفاهیم رو به رشد در علوم اجتماعی است و دامنه کاربرد آن در دیگر علوم نیز رو به افزایش است. این مفهوم بیانگر حلقه گم‌شده در توسعه به شمار می‌رود و به گمان برخی از اندیشمندان، علاج مشکلات جامعه مدرن محسوب می‌شود. تحقیقات در این زمینه، از تأثیر مثبت آن در حل بسیاری از مشکلات و بهبود وضعیت جامعه خبر می‌دهد. سرمایه اجتماعی نیز مانند سایر سرمایه‌ها مولد است و بستر مناسبی برای بهره برداری از سرمایه‌های اقتصادی و فرهنگی و راهی برای موفقیت یک جامعه محسوب می‌شود. این مقاله با بررسی تأثیر انواع سرمایه (اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی) بر کیفیت زندگی شهروندان تهرانی، به تبیین تأثیر سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی افراد می‌پردازد. بررسی بالا شامل تکمیل پرسشنامه و استخراج نتایج از یک نمونه ۴۰۰ نفری در شهر تهران است که در نهایت مشخص شد، سرمایه اجتماعی در همه ابعاد مورد سنجش آن، با متغیر وابسته تحقیق، با اطمینان ۹۹ درصد و ضریب همبستگی به میزان ۰/۵۳۲، دارای رابطه بوده و در بین متغیرهای بررسی شده، متغیر اعتماد با بیشترین میزان همبستگی یعنی ۰/۵۴۶، تأثیر فزاینده‌ای در کیفیت زندگی افراد دارد.

واژه‌های کلیدی: سرمایه اجتماعی، کیفیت زندگی، اعتماد، مشارکت، شبکه

saidvesali2005@yahoo.com

۱- استادیار گروه تعاون و رفاه اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی (نویسنده مسؤول)

mtavakol@gmail.com

۲- کارشناسی ارشد گروه برنامه‌ریزی رفاه اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی

تاریخ پذیرش: ۹۰/۱۲/۱۵

تاریخ دریافت: ۹۰/۱۰/۲۸

مقدمه

در دهه‌های اخیر، هدف برنامه‌های توسعه اجتماعی، بهبود کیفیت زندگی و به زیستی انسان‌ها دانسته شده است. به تعبیر دیگر توجه همزمان به ابعاد اجتماعی، سیاسی و فرهنگی توسعه، نه تنها به عنوان ابزاری جهت برخورد با پیامدهای منفی توسعه بلکه به عنوان هدف اصلی توسعه مورد تأکید قرار گرفت و به تعبیر بنت و دیگران (۲۰۰۱) رویکرد به کیفیت زندگی از فرایند محور به پیامدمحوری گذر کرده است (Bennett et al, 2001).

برای دستیابی به هر یک از جنبه‌های کیفیت زندگی باید هزینه پرداخت کرد، این هزینه به عبارتی دیگر شامل سرمایه گذاری است. از مفهوم سازی بورديو دربارهٔ سرمایه می‌توان گفت که سرمایه، یک دارایی است که می‌توان برای دستیابی به منابع مطلوب بهره برد و مجدداً آن را سرمایه گذاری کرد تا دوباره افزایش یابد. از نظر بورديو، سرمایه سه شکل اصلی دارد:

- ۱- سرمایه اقتصادی: در اختیار داشتن منابع اقتصادی (پول، املاک)
- ۲- سرمایه فرهنگی: صورت‌های آگاهی، مهارت، آموزش، و به طور کلی هر امتیازی که به شخص منزلت بالایی در جامعه می‌دهد و دربرگیرندهٔ انتظارات بالا است. والدین برای بچه‌ها سرمایه فرهنگی، ایستار و آگاهی‌هایی فراهم می‌کنند که نظام آموزشی را به یک مکان آشنایی راحت که در آن می‌توانند به آسانی جایگزین شوند، تبدیل می‌کند.
- ۳- سرمایه اجتماعی: منابع مبتنی بر روابط، عضویت و شبکه ای از تأثیرات و حمایت‌های گروهی.

بورديو سرمایه اجتماعی را چنین تعریف می‌کند: مجموعه ای از منابع مادی یا معنوی که به یک فرد یا گروه اجازه می‌دهد تا شبکه پایداری از روابط کم و بیش نهادینه شده آشنایی و شناخت متقابل را در اختیار داشته باشد (فیلد، ۱۳۸۸: ۲۸-۳۸).

هریک از این انواع سرمایه می‌تواند برای دستیابی به یکی از ابعاد و شاخصهای کیفیت زندگی، به کار گرفته شود، اما در بین تمام این سرمایه‌ها، سرمایه اجتماعی از همه مهمتر است و جایگاه ویژه ای دارد. بنابراین کیفیت زندگی و سرمایه اجتماعی باید همبستگی

نزدیک و فراوانی با یکدیگر داشته باشند و در نتیجه سرمایه اجتماعی می‌تواند بر کیفیت زندگی تأثیرگذار باشد.

بیان مسأله

گرچه مفهوم کیفیت زندگی کاربردهای فراوانی دارد اما ارائه تعریفی روشن برای آن دشوار است. زیرا در زمینه‌های گوناگون و با کاربردهای متفاوتی به کار گرفته شده است. مردم معمولاً تصویر روشنی از کیفیت زندگی خود در ذهن دارند و می‌دانند که اگر شرایطی مناسبی رخ دهد، خوشبخت خواهند شد. به عنوان مثال وجود شهر و محله زیبا و آرام، نبود فقر و بیکاری، وجود امکانات درمانی و ... تصویری است که مردم از کیفیت زندگی دارند.

به زعم فیلیپس، در حال حاضر این موضوع با بررسی و شناخت شاخصهای مربوط به آن در اکثر جوامع پیشرفته و صنعتی بویژه کشورهای اسکانندیناوی و استرالیا و نیوزلند در حال پیگیری است. مراکز تحقیقاتی گوناگونی هم اکنون به سنجش کیفیت زندگی ملی و بین‌المللی می‌پردازند. در آمریکا از انستیتو تحقیقات اجتماعی میشیگان و مرکز نظرسنجی شیکاگو دهه ۱۹۶۰ کیفیت زندگی را می‌سنجند و از سال ۱۹۹۵ با تأسیس جامعه بین‌المللی پژوهشهای کیفیت زندگی، سنجش این مفهوم به خوبی نهادینه شده است. (Philips, 2006). هرچند که این شاخصهای به دست آمده اکثراً مشترک و مشابه هستند اما بعضاً بویژه عناصر مربوط به این شاخصها در فرهنگها و کشورهای مختلف متفاوت و حتی گاهی متضاد هستند. بنابراین پژوهشهای کیفیت زندگی در شهرهای ایران بخصوص کلان-شهری مانند تهران، می‌تواند به تکمیل شاخصهای بومی و سنجش آن کمک شایانی کند.

امروزه تقریباً همگان هدف نهایی انواع توسعه را افزایش کیفیت زندگی می‌دانند. برای مثال با نگاهی به شاخصهای توسعه اجتماعی بانک جهانی، مشاهده می‌شود که ریشه‌کنی فقر، ایجاد اشتغال، انسجام اجتماعی، برابری جنسیتی و دسترسی به آموزش و بهداشت، از مهم‌ترین شاخصهای توسعه هستند (World Bank, 2004). تمام این شاخصها را می‌توان به

عنوان شاخص کیفیت زندگی هم محسوب کرد. برخی از مؤلفان، شاخص توسعه انسانی را همان شاخص کیفیت زندگی می‌دانند. اما باید دید که مردم چگونه به شاخصهای کیفیت زندگی دست پیدا می‌کنند. این پژوهش بر مبنای اهداف آن به دنبال پاسخ به سؤالاتی است که در برنامه ریزی رفاه اجتماعی مؤثر است، مانند میزان تأثیر سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی شهروندان در کلان‌شهری مانند تهران که صنعتی بودن، چند قومیتی، مهاجرنشین بودن، جمعیت زیاد با تحصیلات متفاوت، حاشیه نشینی و ... از شاخصهای مختص این کلان‌شهر است و با بسیاری از شهرهای دیگر متفاوت است و اینکه افرادی که از زندگی خود در این شهر راضی هستند و همیشه وضع کیفیت زندگی خویش را خوب برآورد کنند، دارای چه میزان از هر کدام از انواع سرمایه هستند، آیا نقش سرمایه مادی و موقعیت اقتصادی تأثیر بیشتری بر کیفیت زندگی شهرنشینان دارد یا تأثیر انواع دیگر سرمایه و از جمله سرمایه اجتماعی بیشتر است.

سرمایه اجتماعی

مفهوم سرمایه اجتماعی اولین بار توسط شخصی به نام هانی فان که در آموزش و پرورش ایالت ویرجینیای آمریکا خدمت می‌کرد به کار برده شد (woolcock, 1998). از نظر هانی فان سرمایه اجتماعی، شامل دارایی‌هایی است که در زندگی روزانه افراد وجود دارند، مانند حسن تفاهم، رفاقت و دوستی، احساس همدردی و روابط اجتماعی در بین افراد و خانواده‌هایی که یک واحد اجتماعی را تشکیل می‌دهند. سرمایه اجتماعی پس از آن، در کتاب جاکوب به نام «زندگی و مرگ شهرهای بزرگ امریکایی» در سال ۱۹۶۱ مورد بحث واقع شد و نقش آن در ارتباط با حفظ نظافت، برخورد با جرم و جنایت خیابانی در محدوده‌های حومه و قدیمی شهری مطرح گردید (شریفیان ثانی، ۱۳۸۰: ۱۱).

گلن لوری اقتصاددان و ایوان لایت جامعه شناس، اصطلاح سرمایه اجتماعی را در دهه ۱۹۷۰ برای توصیف مشکل توسعه اقتصاد درون شهری به کار بردند (فوکویاما، ۱۳۸۵: ۱۰).

هالپرن معتقد است محبوبیت این مفهوم برای محققان تا حدودی به علت طیف وسیع نتایجی است که سرمایه اجتماعی می تواند توجیه کند (Halpern, 2005). تعدد کاربردها منجر به تعدد تعاریف شده است و سرمایه اجتماعی به دفعات برای تشریح عملکرد مدیریتی برتر (Moran, 2005: 1129-1151)، بهبود بازدهی گروههای دارای اعمال مختلف (Evans and Carson, 2005: 315-302) ارزش حاصل از پیمانهای مصلحتی (Koka and Prescott, 2002: 795-816) و تقویت روابط زنجیره عرضه به کار گرفته شده است (McGrath and Sparks, 2005: 45-49).

بورديو سرمایه اجتماعی را به عنوان مجموع منابع بالقوه و بالفعل که به عضویت در یک گروه مرتبط می شود، تعریف می کند، که هر یک از اعضا با پشتیبانی از سرمایه اجتماعی فراهم می کنند (Bourdieu, 1986: 243).

بنابراین در تعریف بورديو تأکید بر شبکه های اجتماعی است که دسترسی به منابع گروهی را فراهم می کنند. نتایج این سرمایه اجتماعی، نهایتاً پاداش اقتصادی است که از راه مشارکت مداوم در شبکه به وجود می آید (فاین، ۱۳۸۵: ۱۰۳).

کلمن سرمایه اجتماعی را با کارکردش تعریف می کند. از نظر وی سرمایه اجتماعی، منبعی اجتماعی - ساختاری است که دارایی و سرمایه افراد محسوب می شود. این دارایی شیء واحدی نیست، بلکه ویژگیهایی است که در ساختار اجتماعی وجود دارد و باعث می شود افراد با سهولت بیشتری وارد کنش اجتماعی شوند (کلمن، ۱۳۷۷: ۴۶۲). از دیدگاه پاتنام، سرمایه اجتماعی به خصوصیتی از سازمان اجتماعی نظیر شبکه ها، هنجارها و اعتماد اشاره دارد که همکاری و هماهنگی برای منافع متقابل را تسهیل می نماید (فیلد، ۱۳۸۸: ۵۵). از نظر فوکویاما سرمایه اجتماعی را به سادگی می توان به عنوان مجموعه معینی از هنجارها یا ارزشهای غیررسمی تعریف کرد که اعضای گروهی که همکاری و تعاون میانشان مجاز است در آن سهمیم هستند. هنجارهایی که سرمایه اجتماعی را تولید می کنند، اساساً باید شامل سجایایی از قبیل صداقت، ادای تعهدات و ارتباطات دوجانبه باشند (فوکویاما، ۱۳۸۵:

۱۱-۱۲). از نظر لین (۲۰۰۱)، سرمایه اجتماعی در یک معنای عام، نوعی سرمایه‌گذاری در روابط اجتماعی است که با بازده مورد انتظار در بازار تعریف می‌شود.

البته «بازار» لفظی استعاره است و محدوده آن در تحلیل‌های گوناگون می‌تواند اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و یا بازارکار باشد که در آن، افراد با درگیر شدن در تعاملات و شبکه‌های اجتماعی، منافع مورد انتظار را تولید می‌کنند (Lin, 2001:21).

بورديو، کلمن، پاتنام و فوکویاما از جمله افرادی هستند که سرمایه اجتماعی را دارایی گروه و جمع می‌دانند، در حالی که لین، سرمایه اجتماعی را یک «دارایی ارتباطی» برای فرد تعریف می‌کند.

می‌توان گفت سرمایه اجتماعی یک مفهوم چند بعدی است که شبکه‌های اجتماعی، اعتماد و هنجارهای عمل متقابل را در بر می‌گیرد (Stone, 2001:6)، به شیوه ای که گروه را به سمت دستیابی به هدفی که بر مبنای ارزشها و معیارهای رایج در جامعه مثبت تلقی می‌شوند، هدایت کند.

اعتماد به عنوان جزء اصلی و هسته مرکزی سرمایه اجتماعی در بیشتر نظریات مربوط به سرمایه اجتماعی از جمله نظرات جیمز کلمن، بورديو، پاتنام و فوکویاما آمده است.

پاتنام معتقد است همکاری داوطلبانه و افزایش اعتماد اجتماعی، ناشی از هنجارهای معامله متقابل عمومی و شبکه‌های مشارکت مدنی است، زیرا آنها انگیزه‌های عهدشکنی و جو ابهام آمیز و غیرشفاف را کاهش داده الگوهایی برای همکاری ارائه می‌دهند (پوتنام، ۱۳۸۰: ۳۰۳). فوکویاما به شعاع اعتماد، یعنی دایره ای از افراد که در میانشان هنجارهای مشترکی حضور دارند، پرداخته و معتقد است هرچه این شعاع وسیعتر باشد و افراد بیشتری را در برگیرد، افزایش اعتماد اجتماعی بیشتر خواهد بود. او معتقد است پیوستگی‌های درون‌گروهی عمیق که گاهی در درون گروه‌های سنتی وجود دارد، از توانایی اعضا برای همکاری با بیگانگان و بسط اعتماد اجتماعی می‌کاهد (فوکویاما، ۱۳۸۲: ۹). گیدنز مبنای اعتماد را در جوامع سنتی، نظام خویشاوندی، اجتماع محلی، کیهان‌شناسی مذهبی و سنتی می‌داند، در حالی که کانون اعتماد در جوامع مدرن، نظام‌های انتزاعی یعنی

اعتماد به علائم، نشانه‌ها و همچنین دانش و تخصص است (گیدنز، ۱۳۷۷: ۱۲۳-۱۳۰). او منشأ اعتماد در بزرگسالی و اعتماد متقابل بین شخصی و اعتمادهای انتزاعی را در اعتماد بنیادی جست و جو می‌کند. وی می‌گوید آدمهای بهنجار در اوایل زندگی شان مقداری اعتماد اساسی به خوردشان داده می‌شود که آسیب‌پذیری وجودی را سرکوب یا کند می‌کند. اگر این اعتماد در کودکی به خوبی شکل بگیرد و کودک به اعتماد‌پذیری شخصیت والدین اعتماد کند، پایه و بنیاد همه اعتمادهای بعدی در زندگی فرد شکل می‌گیرد (گیدنز، ۱۳۸۲: ۶۵). بر اساس نظریات و تعاریف موجود می‌توان گفت که سه نوع اعتماد وجود دارد:

- ۱- اعتماد به آشناها که اعتماد شخصی یا اعتماد اجتماعی خانواده‌ها نامیده می‌شود.
 - ۲- اعتماد تعمیم یافته که اعتماد به غریبه‌ها را در بر می‌گیرد.
 - ۳- اعتماد مدنی و نهادی که اعتماد به نهادهای رسمی دولتی را در بر می‌گیرد.
- به عقیده استون (۲۰۰۱)، اعتماد نهادی با اعتماد مدنی متفاوت است. اعتماد نهادی به سیستمهای تخصصی (مثلاً سیستم حمل و نقل و...) مربوط است در حالی که اعتماد مدنی به روابط اجتماعی که بین مردم و شهروندان، مشتریان و فروشندگان وجود دارد، مربوط است. (stone, 2001: 25-6).

ساختار شبکه‌های اجتماعی افراد، محور دیگری است که در نظریات سرمایه اجتماعی به اشکال مختلف مطرح شده است. ایجاد سرمایه اجتماعی مولد، در دل شبکه‌ها آرمیده است. از طریق شبکه‌هاست که افراد ارتباطات خود را با دیگران ایجاد کرده، احترام و اعتماد به دست آورده و هنجارها، ارزش‌ها و اهداف گروهی را درک می‌کنند. شبکه‌ها همچنین تعهد و وفاداری را در بین اعضا به وجود می‌آورند (Timberlake, 2005: 154). فوکویاما معتقد است که از دیدگاه سرمایه اجتماعی، شبکه به عنوان نوعی سازمان رسمی به تعریف درنیامده بلکه به صورت یک ارتباط اخلاقی مبتنی بر اعتماد تعریف می‌شود. از نظر وی شبکه گروهی از عوامل منفردی است که در هنجارها یا ارزشهای فراتر از ارزش‌ها و هنجارهای لازم برای دادوستدهای متداول بازار مشترک هستند. هنجارها و ارزشهایی که

در این تعریف جای می‌گیرند از هنجار ساده دوسویه مشترک بین دو دوست گرفته، تا نظام‌های ارزشی پیچیده که مذاهب سازمان یافته ایجاد کرده‌اند، ادامه می‌یابد (فوکویاما، ۱۳۷۹: ۶۹). پاتنام، مانند دیگر نظریه‌پردازان سرمایه اجتماعی، روابط اجتماعی افراد و تعاملات آنان با یکدیگر را بنیادی‌ترین جزء سرمایه اجتماعی معرفی می‌کند و شبکه‌ها را به عنوان خاستگاه دو مؤلفه دیگر سرمایه اجتماعی یعنی هنجارهای اعتماد و همیاری مطرح می‌کند (Putnam and Goss, 2002:6). فوکویاما شبکه را یک سازمان هموار می‌نامد که با سازمان مبتنی بر سلسله مراتب متفاوت است چراکه در آن مقررات بوروکراتیک و اقتدار رسمی با هنجارهای غیر رسمی مشترک که در میان اعضا درونی شده است، جایگزین می‌شود (فوکویاما، ۱۳۷۹: ۷۱).

پاتنام نوع خاصی از هنجارهای همیاری را مولدترین جزء سرمایه اجتماعی می‌داند و حتی آن را ملاک سرمایه اجتماعی می‌نامد: «ملاک سرمایه اجتماعی اصل همیاری تعمیم‌یافته است. من اکنون این کار را برای شما انجام می‌دهم بی‌آنکه چیزی فوراً در مقابل انتظار داشته باشم، و شاید حتی بی‌آنکه شما را بشناسم، با این اطمینان که در طول راه شما یا دیگری لطف مرا پاسخ خواهید داد» (Putnam, 2000: 134).

فوکویاما مانند پاتنام هنجارهای همیاری را شالوده سرمایه اجتماعی معرفی می‌نماید و می‌گوید: فرض بر این است که سرمایه اجتماعی وجود هنجارهای رفتاری مبتنی بر تشریک مساعی را منعکس می‌کند (فوکویاما، ۱۳۷۹: ۲۰).

أفه و فوش (۲۰۰۲) معتقدند که انجمنهای مختلف از نظر نوع تأثیرگذاری بر روحیه اعتماد، هنجار تمایل به کار گروهی و مشارکت متفاوت هستند به گونه‌ای که در گونه شناسی از انواع انجمن‌ها، آنها به چگونگی نوع تأثیر انواع خاصی از انجمن‌ها بر عناصر سه گانه مذکور اشاره دارند. گمان آنها اشکال انجمن به سه گروه نخستین، دومین و سومین تقسیم می‌شود که نوع دوم آن مورد نظر افه و فوش است. گونه‌بندی جامعه‌شناختی انواع و الگوهای کنش جمعی بر پایه ترکیب دو بعد است: عضویت و اهداف (نسبتاً ثابت یا متغیر). تشکلهای اولیه، شامل تشکلهایی با ریشه خانوادگی، خویشاوندی و قومی است.

عضویت در اینگونه تشکلهای و ساختار آن، غیرداوطلبانه بوده و به صورت اولیه و بر اساس ملاکهای خونی، سنتهای غیر قابل خدشه یا اجدادی و خانوادگی است و نیز افرادی که بدون ویژگیهای فوق و عدم صلاحیت عضویت هستند، جزو بیگانگان محسوب می شوند. تشکلهای یا انجمنهای دومین یا مدنی اهداف و مقاصد این انجمنها نه مانند تشکلهای نخستین پخش شده و نامشخص است و نه مانند تشکلهای نوع سومین خاص است. اعضا در این تشکلهای به دنبال کسب سود همانند شرکتها و بنگاههای اقتصادی و یا کسب موقعیتهای رسمی مانند احزاب سیاسی نیستند. تشکلهای سوم، شامل بنگاهها، مؤسسات انتفاعی و تعاونیها می شود. اینگونه تشکلهای برعکس تشکلهای اولیه هستند و اهداف آنان ثابت و عضویت در آنها متغیر است. عضویت مشروط به تناسب، توانایی یا تمایل و مشارکت در دستاوردی است که تشکل بر پایه آن شکل گرفته است مانند: سود و بهبود منافع گروهی. (Offe, and Fuchs, 2002: 193-198).

کیفیت زندگی

کیفیت زندگی مفهوم جدیدی نیست، اما خاستگاه آن به عنوان یک حیطه تحقیقی در جوامع غربی و بویژه آمریکا به دهه ۱۹۶۰ میلادی باز می گردد. هرچند که در این دهه و دو دهه بعد عمده این تحقیقات بر شاخصهای عینی متمرکز بود و وجه غیرجامعه‌شناختی (غالباً پزشکی) داشت (O'Boyle, 2000: 2299 - 301; Markides, 2001: 12628-29). کیفیت زندگی مفهوم گسترده‌ای است که دارای معانی گوناگونی برای افراد و گروههای مختلف است. برخی آن را به عنوان قابلیت زیست پذیری یک ناحیه، برخی دیگر به عنوان سنجه‌هایی برای میزان جذابیت و برخی به عنوان رفاه عمومی، بهزیستی اجتماعی، شادکامی، رضایتمندی و ... تفسیر کرده اند (Epley and Menon, 2008: 281). رافائل و همکارانش کیفیت زندگی را حدی که شخص از امکانات مهم زندگی اش لذت می برد، تعریف می کنند (Raphael et al, 1996). کوستانزا و همکاران کیفیت زندگی را به عنوان میزان تأمین نیازهای انسانی در ارتباط با ادراکات افراد و گروهها از بهزیستی ذهنی تعریف

می کنند (Costanza et al, 2007). از نظر سازمان جهانی بهداشت، کیفیت زندگی، ادراک فردی از وضعیت زندگی در متن نظامهای فرهنگی، ارزشی جامعه و درباره اهداف، انتظارات، استانداردها، علایق و نگرانیهای افراد است (WHOQOL Group, 1993). کینگ معتقد است ابعاد مختلفی بر روی کیفیت زندگی اثر می گذارند و این ابعاد شامل وضعیت اقتصادی - اجتماعی، روحی - روانی و شغلی است. همچنین وی معتقد است بُعد خانوادگی، نحوه تعاملات خانوادگی و میزان حمایت های خانوادگی، تأثیراتی که شغل بر ایفای نقش اعضا دارد و نقش افراد خانواده در برداشت کلی از کیفیت زندگی را شامل می شود. (King, 1994)

در یک تقسیم بندی کلی می توان کیفیت زندگی را در دو بعد اصلی شامل بعد عینی و ذهنی تقسیم کرد.

به عقیده داس، کیفیت عینی زندگی، شرایط بیرونی زندگی را نمایش می دهد (Das, 2008: 298). در بعد مفاهیم غیرمادی، کیفیت زندگی شامل تجارب و دریافت های شخصی افراد و بازخوردهای آنها در زندگی واقعی شان است (Dajian & Peter, 2006: 15).

سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی

در زمینه تأثیر سرمایه اجتماعی بر متغیرهای رفاه اجتماعی از جمله سلامت، رضایت از زندگی و کیفیت زندگی، تحقیقاتی در ایران و جهان صورت گرفته است که برخی از تحقیقات انجام شده به شرح زیر است:

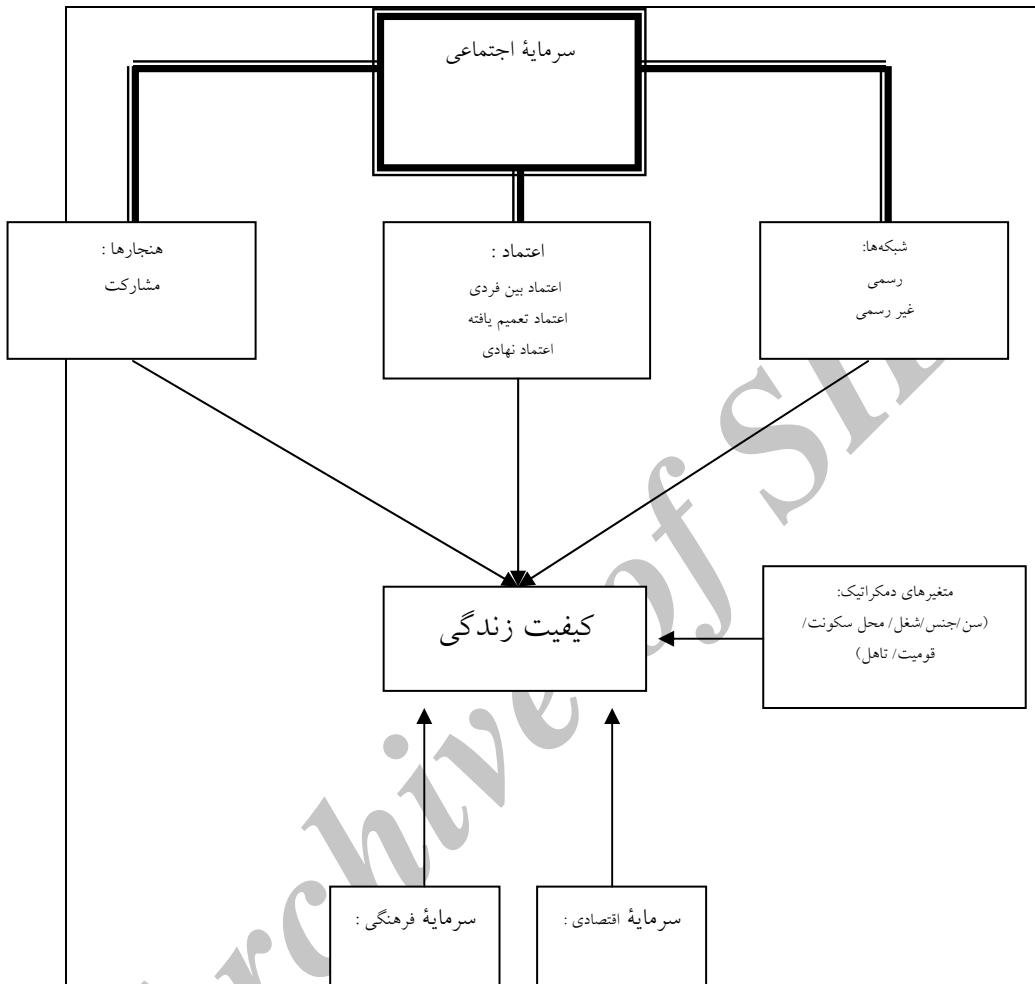
روسلان و همکاران (۲۰۱۰) به بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی پرداختند و به این نتیجه رسیدند که دو متغیر کیفیت زندگی و سرمایه اجتماعی با یکدیگر ارتباط داشته و بر روی یکدیگر تأثیر مثبت می گذارند. (Roslan et al, 2010). نیلسون و همکاران (۲۰۰۶) دریافتند افراد با سرمایه اجتماعی کم از کیفیت زندگی پایینی برخوردار هستند. (Nilsson et al, 2006).

گروسی و همکارانش در سال ۱۳۸۷ در مقاله‌ای با نام سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در شهر کرمان به شناسایی سطح سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی و ارتباط این دو متغیر در محلات مختلف شهر کرمان پرداختند. نتایج این مطالعه نشان داد که سطح سرمایه اجتماعی در دسترس با سطح کیفیت زندگی ارتباط معناداری دارد و ارتباط این دو متغیر تابعی از سطح محله است؛ علاوه بر این، بالا نبودن سطح کیفیت زندگی در بین شهروندان تحت تأثیر سطح نسبتاً متوسط سرمایه اجتماعی ایشان است. (گروسی و دیگران، ۱۳۸۷)

در پژوهشی که توسط غفاری و انق (۱۳۸۵) در شهر گنبد کاووس انجام گرفته است، رابطه کیفیت زندگی و سرمایه اجتماعی مورد بررسی قرار گرفته است. تعریفی که این دو محقق از کیفیت زندگی ارائه می‌دهند، تا حد زیادی تحت تأثیر شاخصهای اقتصادی قرار دارد. به نظر آنها یکی از معروفترین شاخصهای کیفیت زندگی شاخص توسعه انسانی است که توسط مرکز برنامه توسعه سازمان ملل در تهیه گزارشهای توسعه انسانی از سال ۱۹۹۰ به بعد مورد استفاده قرار گرفته است. شاخص توسعه انسانی به کمک سه مؤلفه: امید به زندگی در زمان تولد، موفقیت تحصیلی و سرانه واقعی تولید ناخالص داخلی در قالب ۱۰۰ معرف، کیفیت زندگی کشورهای مختلف را مورد سنجش قرار می‌دهد.

مدل نظری و فرضیه‌های تحقیق

با توجه به اینکه در حال حاضر اتفاق نظر چندانی در زمینه کیفیت زندگی و قلمرو و ابعاد مختلف کیفیت زندگی وجود ندارد ما در این تحقیق سعی نموده ایم که بر مدل خاصی تأکید نداشته باشیم و از اشتراکات مورد استفاده در هریک از مدلها بهره بگیریم پس مدل زیر که برگرفته از مطالعات نظری و تجربی تحقیق است برای بررسی رابطه متغیرهای مستقل، بر متغیر وابسته کیفیت زندگی طراحی شده است.

فرضیه‌های تحقیق:

فرضیه اصلی: بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی رابطه ای وجود دارد.

فرضیه‌های فرعی:

- ۱ بین جنسیت افراد و کیفیت زندگی رابطه وجود دارد.
- ۲ بین سن فرد و کیفیت زندگی رابطه وجود دارد.
- ۳ بین سطح تحصیلات و کیفیت زندگی رابطه وجود دارد.

- ۴ بین وضعیت اشتغال و کیفیت زندگی رابطه وجود دارد.
- ۵ بین میزان درآمد ماهیانه افراد و کیفیت زندگی رابطه وجود دارد.
- ۶ بین قومیت و کیفیت زندگی رابطه وجود دارد.
- ۷ بین محل سکونت و کیفیت زندگی رابطه وجود دارد.
- ۸ بین وضعیت تأهل و کیفیت زندگی رابطه وجود دارد.
- ۹ بین مالکیت منزل مسکونی و کیفیت زندگی رابطه وجود دارد.
- ۱۰ بین میزان اعتماد فرد و کیفیت زندگی رابطه وجود دارد.
- ۱۱ بین میزان مشارکت فرد و کیفیت زندگی رابطه وجود دارد.
- ۱۲ بین شبکه‌های اجتماعی افراد و کیفیت زندگی رابطه وجود دارد.

روش تحقیق

در این پژوهش، روش پیمایش همراه با مصاحبه بود که برای جمع آوری اطلاعات از ۴۰۰ نمونه از جامعه آماری شامل کلیه ساکنین مناطق ۲۲ گانه شهر تهران است که دارای سن بیش از ۱۵ سال باشند. نمونه‌گیری به روش خوشه‌ای چند مرحله‌ای بوده است و در داخل خوشه‌ها به صورت تصادفی انجام شده است. در این تحقیق از یک پرسشنامه محقق ساخته، استفاده شده است که در واقع ترکیبی از سه پرسشنامه جداگانه شامل پرسشنامه اطلاعات دموگرافیک، پرسشنامه سرمایه اجتماعی و پرسشنامه کیفیت زندگی سازمان بهداشت جهانی است. داده‌ها توسط نرم افزار SPSS (نسخه ۱۷) مورد تحلیل قرار گرفت و آلفای کرونباخ آن بیش از ۰/۸ به دست آمده است که نشان دهنده پایایی مناسب آن است. برای بررسی ارتباط متغیرها از ضریب همبستگی پیرسون، اسپیرمن و رگرسیون استفاده شد.

متغیرهای تحقیق

متغیر مستقل اصلی در این تحقیق سرمایه اجتماعی است و در کنار دیگر متغیرها که به عنوان متغیرهای زمینه ای یا دموگرافیک معروف است، به همراه متغیرهای مستقل دیگری

مانند سرمایه فرهنگی و سرمایه اقتصادی، دربارهٔ متغیر وابسته یعنی کیفیت زندگی قرار می‌گیرند. متغیرهای دموگرافیک و متغیرهای مستقل سرمایه فرهنگی و سرمایه اقتصادی که برگرفته از ادبیات تحقیق و با استفاده از اطلاعات دیگر تحقیقات بود، عبارتند از شاخصهای شخصی و جمعیتی شامل: سن، سواد، وضعیت اقتصادی-اجتماعی فرد از قبیل درآمد، شغل، تحصیلات، تأهل، مالکیت منزل مسکونی، منطقه محل سکونت و قومیت. به منظور سنجش سرمایه اجتماعی، سه بعدی که در تعریف نظری وجود دارد، برای آن در نظر گرفته شد که عبارتند از اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، شبکه‌های اجتماعی. اعتماد به وسیلهٔ سه مؤلفهٔ آن که اعتماد بین فردی، اعتماد تعمیم یافته و اعتماد به نهادها هستند، تقسیم شده و مورد سنجش قرار گرفته است. میزان مشارکت اجتماعی از راه تقسیم میزان مشارکت بر دو مقوله مشارکت رسمی و مشارکت غیر رسمی که شامل داشتن یا نداشتن عضویت در هریک از انجمنها یا گروهها مورد سؤال واقع شده و همچنین میزان این فعالیت اندازه‌گیری شده است. یک شبکهٔ اجتماعی عبارت است از گروهی از افراد که با هم روابط اجتماعی دارند و ویژگی یا ویژگیهای مشترکی آنها را در رابطه با هم قرار می‌دهد.

یافته‌های پژوهش

بر اساس داده‌های به دست آمده از جامعه آماری که شامل تمام افراد بالای ۱۵ سال ساکن شهر تهران (مناطق ۲۲ گانه) است و تعداد ۴۰۰ پرسشنامه تکمیل شده از تمام مناطق پنجگانه تحقیق (شمال، جنوب، شرق، غرب و مرکز شهر تهران) نشان می‌دهد که ۴۱ درصد پاسخ دهندگان زن و ۵۹ درصد پاسخ دهندگان مرد هستند. بیشترین گروه سنی پاسخ دهندگان در ردهٔ سنی ۲۶-۳۵ سال و کمترین گروه سنی بالاتر از ۵۶ هستند. ۸۰/۳ درصد پاسخ دهندگان متأهل و ۱۴/۸ درصد پاسخ دهندگان مجرد و ۵ درصد بدون همسر هستند. پاسخگویان دارای تحصیلات زیر دیپلم با ۷/۸ درصد، دیپلم با ۲۹/۳ درصد، فوق دیپلم با ۱۶/۳ درصد، لیسانس با ۴۴/۳ درصد و فوق لیسانس یا ۲/۵ درصد است. نوع مالکیت

منزل پاسخگویان، شخصی، با میزان ۶۵/۳ درصد که بیشترین درصد مربوط به افرادی است که دارای منزل شخصی بوده و کمترین آن مربوط به افرادی است که دارای منزل مجانی و بلاعوض با ۵/۵ درصد بودند. درآمد پاسخگویان به پنج رتبه تقسیم بندی شد که بیشترین درصد پاسخگویان ۳۷/۸ درصد، دارای درآمدی بین ۵۰۰ تا ۷۰۰ هزار تومان بوده و پس از آن نیز درآمد بین ۷۰۰ تا ۹۰۰ هزار تومان در رتبه دوم قرار دارد و کمترین درصد نیز مربوط به افرادی بوده است که بالای ۹۰۰ هزار تومان درآمد داشته اند. درباره وضع فعالیت پاسخگویان نیز، بیشترین فراوانی پاسخ دهندگان با ۷۲/۸ درصد شاغل بوده و کمترین فراوانی پاسخ دهندگان با ۰/۸ درصد دانش آموز بوده است. در مورد قومیت، بیشترین فراوانی پاسخ دهندگان با ۶۴/۸ درصد دارای قومیت فارس بوده و کمترین فراوانی پاسخ دهندگان با ۲ درصد کرد بوده است.

آزمون فرضیات

پس از استخراج پرسشنامه و تجزیه و تحلیل آن با نرم افزار SPSS (نسخه ۱۷) فرضیه‌های تحقیق با استفاده از آزمونهای آماری T و F برای مقایسه میانگین دو یا چند جامعه (ANOVA) و برای بررسی ارتباط متغیرها از ضریب همبستگی پیرسون، اسپیرمن و رگرسیون استفاده شد. نتایج زیر به عنوان بررسی فرضیه‌های تحقیق و در قالب نتایج تحقیق به دست آمد:

فرضیه اول: بین جنسیت افراد و کیفیت زندگی، تفاوت معناداری وجود دارد. ضریب همبستگی دو متغیر ۶/۲۴۴ - بوده و دارای سطح معناداری بسیار بالا ($P=0/000$) است.

فرضیه دوم: بین سن و کیفیت زندگی در این تحقیق رابطه ای مشاهده نشد و فرضیه رد می شود.

فرضیه سوم: بین تحصیلات و کیفیت زندگی پاسخگویان رابطه معناداری در سطح ۹۵ درصد اطمینان مشاهده شد. ضریب همبستگی دو متغیر $r=0,102$ بوده و دارای سطح معناداری ($P=0/042$) است.

فرضیه چهارم: وجود رابطه بین وضعیت اشتغال و کیفیت زندگی رد شد.
فرضیه پنجم: بین درآمد و کیفیت زندگی پاسخگویان رابطه معناداری وجود دارد و ضریب همبستگی بین دو متغیر به میزان $r=0,136$ و سطح اطمینان ۹۹ درصد مورد تأیید قرار گرفت.

فرضیه ششم: وجود رابطه بین قومیت و میزان کیفیت زندگی رد شد.
فرضیه هفتم: بین منطقه سکونت و میزان کیفیت زندگی تفاوت معناداری وجود دارد.
فرضیه هشتم: ارتباط بین وضعیت تاهل و میزان کیفیت زندگی، رد شد.
فرضیه نهم: بین مالکیت منزل و میزان کیفیت زندگی رابطه ای مشاهده نشد.
فرضیه دهم:
بین اعتماد و کیفیت زندگی رابطه وجود دارد و با توجه به میزان بالای ضریب همبستگی بین دو متغیر به میزان $r=0,546$ با اطمینان ۹۹ درصد معنادار است.

جدول (۱) آزمون پیرسون برای تعیین میزان همبستگی بین دو متغیر کیفیت زندگی و اعتماد

نتیجه آزمون <i>Result</i>	تعداد آزمودنی <i>n</i>	سطح اطمینان <i>Sig.</i>	مقدار همبستگی r_{xy}	متغیر مورد آزمون
با اطمینان ۹۹ درصد رابطه معنادار است.	۴۰۰	۰,۰۰۰	۰,۵۴۶	

فرضیه یازدهم: بین مشارکت اجتماعی و کیفیت زندگی رابطه وجود دارد و ضریب همبستگی بین دو متغیر به میزان $r=0,323$ بوده و رابطه بین دو متغیر با اطمینان ۹۹ درصد معنادار است.

جدول (۲) آزمون پیرسون برای تعیین میزان همبستگی بین دو متغیر مشارکت و کیفیت زندگی

متغیر مورد آزمون	مقدار همبستگی r_{xy}	سطح اطمینان <i>Sig.</i>	تعداد آزمودنی n	نتیجه آزمون <i>Result</i>
مشارکت و کیفیت زندگی	۰,۳۲۳	۰,۰۰۰	۴۰۰	با اطمینان ۹۹ درصد رابطه معنادار است

فرضیه دوازدهم: بین شبکه اجتماعی افراد با کیفیت زندگی رابطه وجود دارد و ضریب همبستگی بین دو متغیر به میزان $r = ۰,۴۰۲$ و سطح معناداری $p = ۰,۰۰۰$ و با اطمینان ۹۹ درصد معنادار می باشد.

جدول (۳) آزمون پیرسون برای تعیین میزان همبستگی بین دو متغیر کیفیت زندگی و شبکه اجتماعی

متغیر مورد آزمون	مقدار همبستگی r_{xy}	سطح اطمینان <i>Sig.</i>	تعداد آزمودنی n	نتیجه آزمون <i>Result</i>
کیفیت زندگی و شبکه اجتماعی	۰,۴۰۲	۰,۰۰۰	۴۰۰	با اطمینان ۹۹ درصد رابطه معنادار است

فرضیه اصلی تحقیق

ضریب همبستگی پیرسون بین دو متغیر سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی

جدول (۴) آزمون پیرسون برای تعیین میزان همبستگی بین دو متغیر سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی

متغیر مورد آزمون	مقدار همبستگی r_{xy}	سطح اطمینان <i>Sig.</i>	تعداد آزمودنی n	نتیجه آزمون <i>Result</i>
سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی	۰,۵۳۲	۰,۰۰۰	۴۰۰	با اطمینان ۹۹ درصد رابطه معنادار است

فرض اصلی تحقیق یعنی ارتباط سرمایه اجتماعی با کیفیت زندگی نیز با توجه به رقم ضریب همبستگی پیرسون بین دو متغیر به میزان ۰,۵۳۲ و با اطمینان ۹۹ درصد معنادار بوده و می توان گفت که هرچه به میزان سرمایه اجتماعی اضافه می شود، میزان کیفیت زندگی نیز افزایش می یابد.

تحلیل رگرسیون

متغیرهای (مشارکت اجتماعی - اعتماد اجتماعی - عضویت شبکه ای)، تا چه حد پیش بینی کننده معناداری برای کیفیت زندگی هستند؟
برای بررسی و تعیین توان پیشبینی متغیرهای (مشارکت - اعتماد - شبکه) بر کیفیت زندگی، از رگرسیون چند متغیری استفاده شده است.

جدول (۵) مقدار واریانس (R2) مدل رگرسیون

مدل رگرسیون	متغیرهای رگرسیون	مقدار R (همبستگی)	مقدار R2 (سهم واریانس پیش‌بین بر ملاک)	مقدار R2 تراز شده (موفقیت مدل)
Enter	متغیرهای پیش‌بین: شبکه، مشارکت، اعتماد متغیر وابسته: کیفیت زندگی	۰,۵۴۷	۰,۲۹۹	۰,۲۹۴

جدول (۶) تحلیل واریانس مدل رگرسیون

مدل ۱	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربع	توان آزمون	سطح معناداری	نتیجه تحلیل واریانس مدل
رگرسیون	13472.428	3	4490.809	56.354	0.000	واریانس
باقیمانده	31556.849	396	79.689			تغییرات مدل
جمع	45029.278	399				معنادار است

متغیر پیش‌بین: اعتماد، مشارکت، شبکه

روش مدل: Enter

متغیر وابسته: کیفیت زندگی

تحلیل رگرسیون نیز نشان داد که سهم سرمایه اجتماعی با سه متغیر اعتماد، شبکه و مشارکت، به میزان ۲۹,۹ درصد از کل تغییر است.

بحث و نتیجه گیری

سرمایه اجتماعی و کم و کیف آن، همانطور که در بخش ادبیات نظری به آن پرداخته شد، به نظر می رسد یکی از عوامل اصلی در تبیین کیفیت زندگی باشد، با فرض این رابطه، تلاش شده که این روابط با استفاده از روش پیمایش و البته مطالعه اسنادی برای بررسی متون مربوط به موضوع تحقیق آزمایش شود. در این تحقیق سه نوع سرمایه (اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی) شاخص سازی شد و به همراه دیگر متغیرهای زمینه ای یا دموگرافیک، تأثیر آن بر متغیر وابسته سنجش شد. آزمون فرضیات تحقیق نشان می دهد که سرمایه اجتماعی در همه ابعاد مورد سنجش آن یعنی اعتماد، مشارکت و شبکه، با متغیر وابسته تحقیق یعنی کیفیت زندگی، معنادار هستند.

لین معتقد است عناصر سرمایه اجتماعی با افزایش ارتباطات و سطح دسترسی به منابع، موجب ایجاد نتایجی مانند دارایی، قدرت، شهرت، سلامت جسمانی، سلامت روانی و در نهایت رضایت از زندگی خواهد شد و چنانچه این نظریه را بپذیریم، می توان گفت که سرمایه اجتماعی از راه افزایش دسترسی به منابع موجود، موجب افزایش بازدهی دیگر سرمایه ها می شود، همانطور که بوردیو عقیده دارد سرمایه اجتماعی در کنار سرمایه فرهنگی و اقتصادی می تواند بخشی از راهبرد افراد و گروهها برای بازتولید نابرابری سرمایه اجتماعی و افزایش این سرمایه و یا تبدیل آن به دیگر اشکال سرمایه باشد. این موضوع برای سیاستگذاران و برنامه ریزان رفاه و یا گروهها و افرادی که خواهان کیفیت زندگی بهتری هستند، می تواند مفید باشد.

به عقیده بوردیو، سرمایه فرهنگی می تواند تا حدی مستقل از دارایی های مادی عمل کند و حتی کمبود پول را جبران کند. در این پژوهش بین تحصیلات و کیفیت زندگی پاسخگویان رابطه معناداری در سطح ۹۵ درصد اطمینان مشاهده شد به گونه ای که با

افزایش میزان تحصیلات، بر کیفیت زندگی نیز افزوده شده است و این نشان دهنده تأثیر سرمایه فرهنگی بر کیفیت زندگی است.

نتایج حاصل از بررسی فرضیه رابطه بین درآمد و کیفیت زندگی نیز با توجه به ضریب همبستگی بین دو متغیر کیفیت زندگی و درآمد، مورد تأیید قرار گرفت و از این جهت با بسیاری از تحقیقات در زمینه تأثیر درآمد بر کیفیت زندگی همخوانی دارد و می توان اینگونه تفسیر کرد که با افزایش درآمد، میزان کیفیت زندگی نیز افزایش می یابد و تأثیر سرمایه اقتصادی بر کیفیت زندگی نیز توجیه شده است.

تأثیر محل سکونت بر میزان کیفیت زندگی در این تحقیق مورد آزمون قرار گرفت و نتیجه بدست آمده این بود که بین میزان کیفیت زندگی و منطقه سکونت تفاوت معناداری وجود دارد. ضمن اینکه آزمون دانکن نشان می دهد که میزان کیفیت زندگی افراد در مناطق شمالی شهر تهران بیشتر از همه بوده و کمترین میزان مربوط به افرادی بوده است که در مناطق جنوبی قرار دارند، سایر مناطق نیز در حد متوسط هستند.

فرضیه ارتباط شبکه اجتماعی افراد با کیفیت زندگی نیز با توجه به میزان ضریب همبستگی بین دو متغیر کیفیت زندگی و شبکه اجتماعی به میزان $r=0,402$ و سطح معناداری $p=0,000$ و با اطمینان ۹۹ درصد معنادار است و در واقع هرچه به میزان شبکه های اجتماعی افراد در کلان شهر تهران اضافه می شود، میزان کیفیت زندگی نیز افزایش می یابد. موضوع از این جهت می تواند مفید باشد که به ما یادآوری می کند حتی در شهرهای بزرگ و تاحدی چند پاره از لحاظ قومیت و نژاد، ارتباطات بین انسانی می تواند کیفیت زندگی و سطح رضایت از زندگی را ورای مسائل قومی و قبیله ای افزایش دهد.

فرضیه اصلی تحقیق یعنی ارتباط سرمایه اجتماعی با کیفیت زندگی نیز با توجه به رقم ضریب همبستگی پیرسون بین دو متغیر به میزان $0,532$ و با اطمینان ۹۹ درصد معنادار بوده و می توان گفت که هر چه به میزان سرمایه اجتماعی اضافه می شود، میزان کیفیت زندگی نیز افزایش می یابد. این موضوع با تحقیقات قبلی (اونق غفاری ۱۳۸۵، گروسی و

همکاران ۱۳۸۷) همخوانی دارد. در بین متغیرهای مورد اشاره در این تحقیق، متغیر اعتماد با بیشترین تأثیر بر متغیر وابسته، ثابت کرد که هسته اصلی سرمایه اجتماعی اعتماد است. میزان بالای این تأثیر، ثابت کرد که اعتماد، خیلی بیشتر از دیگر موارد از قبیل درآمد و تحصیلات بر کیفیت زندگی تأثیر می‌گذارد و در شهر بزرگی مانند تهران، ایجاد اعتماد در سه سطح مورد بررسی آن (بین فردی، تعمیم یافته، نهادی) می‌تواند به بهبود کیفیت زندگی شهروندان بینجامد و در مقابل در صورت کاهش این اعتماد در هر یک از سطوح آن، باید انتظار داشت که شهروندان، کیفیت زندگی پایبندی را تجربه کنند حتی اگر از نظر منطقه سکونت در یک منطقه مسکونی با کیفیت زندگی عینی بالا، زندگی کنند. همچنین می‌توان انتظار داشت که افزایش سرمایه اجتماعی در مناطق جنوبی شهر تهران و اعتمادسازی در بین ساکنین این مناطق، می‌تواند کیفیت زندگی آنان را به طور قابل توجهی افزایش دهد.

لازم به ذکر است که به نظر نمی‌رسد هیچ‌یک از محققین و نظریه‌پردازان سرمایه اجتماعی بر این باور باشند که سرمایه اجتماعی می‌تواند به تنهایی تمام تغییرات در سطح زندگی انسان را تبیین کند اما نتایج این تحقیق و دیگر تحقیقات نشان می‌دهد که نمی‌توان از اهمیت این عامل در کنار عوامل دیگر چشم‌پوشی نمود.

منابع:

- ۱- پوتنام، روبرت (۱۳۸۰). دموکراسی و ستهای مدرن، ترجمه محمدتقی دلفروز، تهران: دفتر مطالعات و تحقیقات سیاسی وزارت کشور.
- ۲- شریفیان ثانی، مریم (۱۳۸۰) سرمایه اجتماعی: مفاهیم اصلی و چارچوب نظری، رفاه اجتماعی. شماره ۲
- ۳- غفاری، غلامرضا و اونق، محمدرضا (۱۳۸۵) سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی: مطالعه موردی شهرستان گنبد کاوس، مجله مطالعات اجتماعی ایران - شماره ۱

- ۴- فاین، بن (۱۳۸۵). سرمایه اجتماعی و نظریه اجتماعی: اقتصاد سیاسی و دانش اجتماعی در طلعه هزاره سوم. ترجمه محمد کمال سروریان. تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- ۵- فوکویاما، فرانسیس (۱۳۸۲). سرمایه اجتماعی، ترجمه سعید شریعتی. روزنامه اندیشه یاس، سال اول، شماره ۸۲ و ۸۳
- ۶- فوکویاما، فرانسیس (۱۳۸۵). پایان نظم، سرمایه اجتماعی و حفظ آن. مترجم غلامعباس توسلی. تهران: حکایت قلم نوین.
- ۷- فوکویاما، فرانسیس (۱۳۷۹) پایان نظم: سرمایه اجتماعی و حفظ آن، مترجم غلامعباس توسلی، تهران: انتشارات جامعه ایرانیان، چاپ اول.
- ۸- فیلد، جان (۱۳۸۸)، سرمایه اجتماعی، ترجمه غلامرضا غفاری و حسین رمضانی، تهران، نشر کویر
- ۹- کلمن، جیمز (۱۳۷۷). بنیادهای نظریه اجتماعی، ترجمه منوچهر صبوری. تهران: نشرنی.
- ۱۰- گیدنز، آنتونی (۱۳۷۷). پیامدهای مدرنیته، ترجمه محسن ثلاثی (چاپ دوم)، تهران: مرکز.
- ۱۱- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۲). تجدد و تشخیص، ترجمه ناصر موفقیان. تهران: نشر نی.
- ۱۲- گروسی، سعیده، نقوی، علی (۱۳۸۷)، سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در شهر کرمان، فصلنامه رفاه اجتماعی، سال هشتم، ش ۳۰ و ۳۱
- 13- Bennett, C, et al (2001), Measuring quality of life: The use of societal outcomes by parliamentarians, presented for quality of life and social indicators seminar series, February, March, April.
- 14- Bourdieu, p. (1986). "The forms of capital", in J. G. Richardson(ed). Handbook of Theory and Research for the sociology of Education, New York: landon: Greenwood press.
- 15- Costanza, R. (2007), Quality of life: An approach integrating opportunities, human needs, and subjective well-being, Ecological Economics, 61(2-3).
- 16- Das, D. (2008), Urban Quality of life : A Case Study of Guwahati, Social Indicators Research, 88.

- 17- Dajian & Peter, 2006, 2010 World Expo and Urban Life Quality in Shanghai in Terms of Sustainable Development Chinese Journal of Population, Resources and Environment, Vol. 4, No.1.
- 18- Epley, R.Donald & Menon, Mohan. (2008), A Method of Assembling Cross sectional Indicators into a Community Quality of Life, Social Indicators Research, 88.
- 19- Evans, W.R.and C. M.Carson (2005). "A social capital explanation of the relationship between functional diversity and group performance." Team Performance Management 11(7/8): 302-315.
- 20- McGrath,R.J.and W.L.Sparks(2005)."The Importance of Building Social Capital." Quality Progress 38(2): 45-49
- 21- Moran, P. (2005). "Structural vs. Relational embeddedness: Social capital and managerial performance." Strategic Management Journal 26(12): 1129-1151.
- 22- Nilsson J, Masud Rana, A.M. Nahar Kabir, Z.(2006). Social Capital and Quality of Life in Old Age. Journal of Aging and Health ,Vol, 18:419-34.
- 23- Halpern, D. (2005). Social capital. Cambridge, Polity Press.
- 24- King I. Quality of life and goal attainment nursing. Science 1994; 71(1):29-56.
- 25- Koka, B.R.and J. E.Prescott (2002). "Strategic alliances as social capital: A multidimensional view." Strategic Management Journal 23(9): 795-816.
- 26- Lin, Nan, (2001) Social Capital: A Theory of Structure and Action, Cambridge University Press.
- 27- Markides, Kyriakos S., Quality of Life. Borgatta, Edgar F. & Rhonola J. V. Montgomery (eds), Encyclopedia of Sociology.Vol. 4, McMillan Reference, U.S.A, 2000Lin, Nan, (2001) Social Capital: A Theory of Structure and Action, Cambridge University Press.
- 28- Offe, Claus and Fuchs, Susanne (2002) "A decline of Social Capital ? The German Case", Published in Putnam, Robert D (2002) Democracy in Flux: The Evolution of Social Capital in Contemporary Society, New York: Oxford University Press.
- 29- O'Boyle, C. A., 2001 Quality of Life: Assessment in Health Settings. Smelser, Neil J. & Baltes, Paul B.(eds). International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences. Vol. 18, pp. 12628- 12631, Pergamon, U. K.
- 30- Philips, D. (2006), Quality of Life: Concept, Policy and Practice, London, Routledge.

- 31- Putnam, Robert, D. and Goss, Kristin A. (2002) " Introduction " In Putnam (ed.), Democracies in FLUX, The Evolution of Social Capital in contemporary Society", Oxford University Press.
- 32- Putnam, Robert .D. (2000) .Bowling Alone : The Collaps and Revival of American Community, New York: Touchstone Book .Published by: Simon & Shcufter.
- 33- Raphael, D., Renwick, R., Brown, I., Rootman, I., (1996), Quality of life indicators and health: current status and emerging conceptions. Soc. Indicators Res. 39 (1), 65-88.
- 34- Roslan,A. Russayani ,I. Nor azam.A.(2010). The Relationship between Social Capital and Quality of Life Among Rural Households in Terengganu, Malaysia. International Journal of Sustainable Development, Vol. 01, No. 05, pp. 99-106
- 35- Stone, wendy (2001), "Measuring social capital toward a theoretically informed measuring framework for researching social capital in family and community life",Australian Institute of Family studies, Research paper No. 24.
- 36- Timberlake, Sharon(2005), Social Capital & Gender in Work Place, Jornal of Management Development, Vol.24, No.1.
- 37- Woolcock m (1998); Social Capital And Economic Development: Towards a Theoretical Synthesis and Policy Framework Theory And Society. Theory and society 27(2): 151-208
- 38- WHOQOL Group (1993), "Study protocol for the World Health Organization project to develop a quality of life assessment instrument". Quality of Life Research. No.2.
- 39- World Bank (2004), World Development Report, available from <http://econ.worldbank.org>